

Fonteinkerk, 3 april 2022 (zondag Judica)
Lezing: Lucas 20 : 9-19

In de vroege Middeleeuwen vond men het leuk om lijstjes te maken van belangrijke dingen. Zo kende men een lijstje met vier deugden: verstandigheid, rechtvaardigheid, zelfbeheersing en standvastigheid. Dat had men overgenomen van Griekse filosofen uit de Oudheid. Om het lijstje compleet te maken, voegde de kerk er drie deugden aan toe (geloof, hoop en liefde), en toen hadden ze dus een mooie lijst van zeven deugden. Uiteraard liet een lijstje met zeven ondeugden niet lang op zich wachten. Gregorius de Grote, paus tussen de jaren 590 en 604, liet een rijtje van zeven hoofdzonden opstellen: hoogmoed, hebzucht, onkuisheid, afgunst, gulzigheid, traagheid en woede. Vanaf dat moment kwam de woede in een slecht daglicht te staan, en kregen de gelovigen het gevoel dat je een slechte christen was als je boos werd. In mijn eerste gemeente in Drenthe kreeg ik in de gaten dat er een taboe op boosheid rust. Dan vroeg ik bijvoorbeeld aan een man die net weduwnaar was geworden: “Bent u ook boos over de situatie?” Want ik voelde de woede door het hele huis zinderen. “Boos? Welnee, wat zou ik daarmee opschieten?” “Ik weet niet of u daarmee iets opschiet, maar u mag toch boos zijn om wat u is aangedaan?” “Nee, ik zou niet weten waarom ik boos zou moeten zijn...”

Volgens de Bijbel mogen en moeten wij boos worden, in elk geval vanwege het onrecht dat op aarde plaatsvindt. God geeft zelf het goede voorbeeld. In Jesaja 5 lezen we bijvoorbeeld: “Daarom ontsteekt de Heer in woede tegen zijn volk, Hij heft zijn hand tegen hen op en slaat hen.” God gaat in dit hoofdstuk tekeer tegen het onrecht: “Wee degenen die helden zijn in het drinken, die dapper zijn als er wijn wordt geschonken, die voor een geschenk de schuldige gelijk geven, en de rechtvaardige beroven van zijn recht.”

De profeet Jesaja begint hoofdstuk 5 als volgt: “Mijn geliefde had een wijngaard, gelegen op vruchtbare grond. Hij bewerkte de grond, haalde de stenen eruit en plantte een edele druivensoort. Hij bouwde er een wachttoren, hakte ook een perskuip uit. Hij verwachtte veel van zijn wijngaard, maar die bracht slechts wrange druiven voort.” De wijngaard staat symbool voor Israël, Gods proeftuin voor liefde en medemenselijkheid. Alles wijst erop dat deze tuin mooie en zoete druiven gaat voortbrengen. Maar het wordt een grote mislukking, want het onrecht overwoekert alles. Dáárom is God zo boos. Want: “De Heer van de hemelse machten houdt het recht hoog, de heilige God toont zich heilig in zijn gerechtigheid.”

Als Jezus zijn gelijkenis van de onrechtvaardige pachters vertelt, heeft hij waarschijnlijk dat verhaal van Jesaja in zijn hoofd. Hij brengt daarin een paar veranderingen aan: de eigenaar vertrekt voor onbepaalde tijd naar het buitenland, en daarna gaat het niet mis met de wijnranken, maar met de pachters. In Jesaja's verhaal brengen de ranken slechte druiven voort, en in de gelijkenis weigeren de pachters hun huur te betalen. In beide verhalen zijn het de mensen die zichzelf als eigenaar van de wijngaard beginnen te beschouwen.

Met deze gelijkenis geeft Jezus antwoord op een vraag. Lucas 20 begint met de vraag naar Jezus' bevoegdheid: “Wie heeft U de bevoegdheid gegeven om te zeggen wat U zegt, en te doen wat U doet?” Waarschijnlijk was het een strikvraag. Als Jezus zou zeggen: “Ik doe al mijn wonderen, en ik zeg al mijn woorden namens God”, dan had men Hem aangeklaagd wegens godslastering. Dus geeft Jezus het antwoord verhuld in een verhaal. De overpriesters en schriftgeleerden, die de vraag hebben gesteld, snappen heel goed wat Hij bedoelt; Lucas vertelt dat ze wel begrijpen dat zij die pachters zijn, en zo zullen ze ook wel begrepen hebben dat Jezus de zoon is die gestuurd wordt door de eigenaar. Maar ze krijgen geen vat op Hem, omdat Jezus het zo rechtstreeks niet zegt.

Behalve een antwoord op een vraag is de gelijkenis ook een analyse van het menselijke bestaan. God heeft als eigenaar van de wereld recht op een deel van de oogst. Keer op keer stuurt Hij knechten, profeten de wereld in, om de mensen te wijzen op hun verantwoordelijkheid. Maar de mensen denken: “De Eigenaar heeft aan òns de verantwoordelijkheid gegeven; welnu, dan mag ònze haan koning kraaien!”

Kijkend naar deze gelijkenis kreeg ik toch ook wel wat begrip voor die pachters. Per slot van rekening stonden zij er helemaal alleen voor; de eigenaar was naar het buitenland vertrokken en liet niets meer van zich horen. Hij was een vreemde geworden. Het verhaal zou misschien wel heel anders afgelopen zijn als de eigenaar af en toe eens een kijkje was komen nemen in zijn wijngaard, als hij belangstelling had getoond voor zijn pachters, voor hun harde werken en hun strijd om het bestaan. Maar hij is de Grote Afwezige geworden. Ja, als er te incasseren valt, dan laat hij weer wat van zich horen. Zonder hun daden goed te keuren, kunnen we wel begrijpen dat die pachters in opstand komen. Zij werken zich dagelijks uit de naad om van die wijngaard iets moois te maken, terwijl de eigenaar zich nergens meer mee bemoeit. “Jongens, we zullen wel nooit meer wat van hem horen. Laten we die wijngaard maar overnemen!”

De eigenaar als de Grote Afwezige... Eerlijk gezegd denk ik zelf óók wel eens zó over God. En ik denk dat ontelbaar veel mensen in deze tijd God zó ervaren: als de Afwezige. Waar is Hij, en wat dóét Hij eigenlijk? Wij werken ons in het zweet om van ons miezerige bestaan iets goeds te maken, en wat merken we daarbij nou van God? Er was eens een Engelse tuinman die in de tuin van een pastorie aan het werk was. Met hard werken had hij een fraaie siertuin aangelegd. Elke dag kwam de predikant vanuit zijn woning even naar hem toe, en sprak dan: “Is het niet fantastisch, tuinman, hoe de goede God al die bloemen en struiken laat groeien en bloeien? Laten we Hem prijzen en danken!” Op een keer was de tuinman dit gepraat zó zat, dat hij antwoordde: “Eerwaarde, u had deze tuin eens moeten zien, toen uw goede God er nog alléén voor stond!” Waar is God? Waaruit blijkt nou dat God nog aan ons denkt? Is het niet terecht dat we hier op aarde de macht maar van Hem overgenomen hebben?

Een mogelijk antwoord vinden we in de gelijkenis. “Toen zei de eigenaar van de wijngaard: ‘Wat moet ik doen? Ik zal mijn geliefde zoon naar hen toe sturen; voor hem zullen ze toch wel ontzag hebben.’” Er spreekt een groot, bijna kinderlijk vertrouwen uit deze beslissing. De eigenaar stuurt geen legertje huurlingen op zijn pachters af, om ze eens mores te leren, nee, hij stuurt zijn geliefde zoon, zijn kostbaarste bezit, zijn toekomst. Hoe je het ook wendt of keert, - dat is een ontwapenend gebaar. Deze heer stelt zich uiterst kwetsbaar op. Je moet toch wel een onmens zijn om van dit vertrouwen misbruik te willen maken.

Toch hebben de pachters juist dát gedaan: het vertrouwen van God beschaamd, en zijn liefde doodgetrapt. Hebben wij nog wel het rècht om te vragen: “God, waar bent U eigenlijk?” Heeft God niet veel meer recht en reden om het aan òns te vragen? “Mens, waar ben je? Waar sta je eigenlijk, wat doe je met je leven? Wat heb je gedaan met mijn uitgestoken hand?” Deze eigenaar is geen superkapitalist die zijn pachters wil uitzuigen en verder op geen enkele manier met hen begaan is. De eigenaar wil dat zijn pachters een goed leven hebben, en dan dat goede leven ook gunnen aan anderen; dát is de betekenis van vrucht dragen en oogsten. En God laat via zijn profeten keer op keer horen wat de bedoeling is, en wat het bestaan zinvol maakt. De pachters hoeven geen vruchten van rijkdom of maatschappelijk succes te geven, en ook geen vruchten van spirituele wijsheid of godsdienstige diepgang, maar vruchten van warme medemenselijkheid.

Hoe moet dit verhaal nu gaan aflopen? Het is dreigende taal die Jezus bezigt. “Wat zal nu de eigenaar van de wijngaard met hen doen? Hij komt zelf, doodt de wijnbouwers, en geeft de wijngaard aan anderen...” De kerk heeft zich lang deze woorden toegeëigend. “Hier staat het bewijs,” zei de kerk, “dat God zich van het Jodendom heeft afgekeerd en de wijngaard aan ons heeft overgedragen!” Met deze gedachte ging de kerk op de stoel van de Eigenaar zitten.

Terwijl de gelijkenis zich nu juist keert tegen dat soort van gedachten en dat soort mensen: mensen die zich wederrechtelijk de wijngaard van God toeëigenen. Die pachters: dat kunnen ook wij zijn, als we weigeren te luisteren naar wat de profeten en Jezus ons hebben verteld. Het wordt nog dreigender. Jezus haalt woorden uit Psalm 118 aan, over een afgekeurde steen die door God wordt gebruikt als de alles dragende hoeksteen. En dan zegt Hij: “Iedereen die over die steen struikelt, zal gebroken worden, en iedereen op wie die steen valt, zal worden verpletterd...” Voor een man die uit liefde voor de mensen wil lijden tot het einde, zijn dat nogal oorlogszuchtige woorden. Er spreekt een donkere woede uit deze woorden. Toch kan het heel liefdevol zijn om iemand te waarschuwen die op het punt staat zich in het ongeluk te storten. Als mensen gevangen zitten in een geest van onverschilligheid en machtswellust, een geest die uit eigenbelang doden wil, dan gaan ze hun ongeluk tegemoet. Dat mondt uit in een keiharde samenleving, waarin mensen elkaar wantrouwen en het licht in de ogen niet gunnen. Wie niet wil leven in de Geest van Jezus, trekt de hoeksteen uit het gebouw van de menselijkheid. Dan stort alles in. Zonder vergeving van elkaars fouten, zonder aanvaarding van elkaars verschillen, zonder zorg voor de zwakken en eerbied voor de schepping wordt het leven een hel. Dáárvóór waarschuwt Jezus. Hij ziet een andere samenleving voor zich, zoals de profeten vóór Hem die ook al zagen: een wereld waarin mensen voor elkaar instaan. En die wereld bestaat, want Jezus heeft er zelf een begin mee gemaakt.

Jezus is boos, en God is ook boos, want het onrecht bederft alles waar zij voor staan. Toch heeft God de pachters niet laten ombrengen, zoals het verhaal suggereert, maar Hij heeft zijn Zoon opgewekt uit de dood. Hij heeft Jezus ná het onrecht van de kruisdood opnieuw naar de mensen gezonden, als de opgestane Heer, de Levende. Zoals de landheer telkens opnieuw knechten stuurde naar de wijnbouwers - ondanks hun handelen - om de vruchten op te halen. God is verder gegaan met Jezus, zijn Zoon, en Hij is óók verder gegaan met ons. Opnieuw en opnieuw. Dat is de kern van elke kerkdienst, van elke viering van het avondmaal, van elke bediening van de doop: aan de liefde van God komt geen einde. Er is altijd weer een nieuw begin. Mensen kunnen altijd weer de keuze maken voor het goede, en God laat altijd ruimte voor een opening naar de toekomst. De liefde is het bewijs: Gods liefde overwint óók Gods boosheid.